

Ruch Biblijny i Liturgiczny

NR 1

ROK LI

1998

*ILLUSTRISSIMO PROFESSORI ERFORDIENSI
HEINZ SCHÜRMANN
PRO CELEBRANDO XVII VITAE LUSTRO OPTIME MERITAE
COLLEGAE ET AMICI POLONI*

A R T Y K U Ł Y

Ks. Stanisław Grzybek

ŁUDZKIE DROGI NASZEGO ŻYCIA W KONTEKŚCIE PSALMU 1

Egzegeci prawie wszyscy zgodnie przyjmują¹, że Ps 1 powstał po niewoli babilońskiej. Za tą hipotezą, między innymi argumentami, przemawia to, że autor psalmu mocno akcentuje w nim znaczenie i rolę Tory w życiu ludzkim. Wiemy, że Tora nabrała właśnie po niewoli szczególnego znaczenia jako księga, której treść stała się

¹ Por. St. Ł a c h, *Księga Psalmów*, t. VII-2, Lublin 1983; Także W. B o r o w s k i, *Komentarz biblijno-ascetyczny*, Kraków 1983, 55.

drogowskazem życia dla Izraelitów pragnących wieść bogobojne i religijne życie².

Ps 1 jest psalmem mądrościowym. Zaczyna się stereotypową formułką, którą zaczynają się niemal wszystkie psalmy mądrościowe: *'asre haiš* = szczęście tego człowieka³. Treść psalmu jest refleksją psalmisty nad udanym sensem ludzkiego życia. Zdaniem psalmisty życie wtedy jest udane, gdy opiera się na miłości Bożej i respektowaniu zobowiązań wynikających z przymierza zawartego kiedyś z Bogiem. Autor psalmu wzywa w swej pieśni ludzi do wejścia na tę drogę, która nie tylko uchroni ich przed powtórną niewolą, ale w szczegółach określi sposób ich życia, które prowadzi do pełnego zjednoczenia z Bogiem i kroczenia w życiu wytkniętymi przez niego drogami.

Psalm zaczyna się uroczystym stwierdzeniem, że szczęśliwy jest ten człowiek, który zawsze w życiu trzyma się tych dróg, które wytycza mu Bóg.

Eqgegeci różnie tłumaczą to wyrażenie: *'ašre haiš*. Najczęściej przez szczęśliwy lub błogosławiony. Włg ma: *beatus*, LXX: *makarios*. Wyrażenie trudne do przetłumaczenia. Jeśli rozważy się je w kontekście, w którym zostało użyte, można je przetłumaczyć jako radosną aklamację: „O jakie szczęście ma ten człowiek”⁴. Pytamy się jaki człowiek? O kogo tu chodzi?

Czy o mężczyznę czy o kobietę, czy o każdego człowieka, nawet o dziecko? Wielu tłumaczy posłużyło się wyrażeniem szczęśliwy mąż, ale wydaje się, że to jest niedokładne tłumaczenie. *'Ašre haiš*, jest to l. mnoga, a więc chodzi o wielu ludzi, o szczęście całej rodziny. Izraelita mówiąc o szczęściu myślał nie tylko o jednostce, ale o wszystkich którzy tworzyli jego rodzinę⁵.

Z wyrażeniem tym spotykamy się głównie w psalmach mądrościowych a także i w Księdze Przypowieści, która także należy do grupy ksiąg mądrościowych. W Ps 112, 1 czytamy: „Szczęśliwy mąż, który boi się Pana i ma wielkie upodobanie w Jego przykazaniach”. Psalmista używając tego wyrażenia w interesującym nas obecnie psalmie, analizowanego w kontekście Ps 112 chciał podkreślić, że

² Por. Ps 1, 2 gdzie psalmista mówi o człowieku sprawiedliwym, który „ma upodobanie w Prawie Jahwe i nad Jego Prawem rozmyśla we dnie i w nocy”.

³ Por. Psalm 1; 32–34; 106–112; 127; 128. Na ten temat wypowiada się H. G u n k e l - J. B e r l i c h, *Einleitung in die Psalmen*, Göttingen 1933, 392.

⁴ Por. E. J e n n i - C. W e s t e r m a n n, *Theologisches Handwörterbuch zum Alten Testament*, München-Zürich 1971, t. I, 257nn.

⁵ W sensie całej rodziny, tłumaczy to wyrażenie St. Ł a c h, dz. cyt., s. 104; Por. także E. K a l t, *Archeologia biblijna*, Kraków 1937, ss. 26–45 (tłum. pol.).

„jedyną wartością nie kwestionowaną w życiu człowieka jest jego wartość moralna, oparta na podstawach religijnych”⁶.

Psalmista bardzo szczegółowo określa jak wygląda codzienne życie takiego szczęśliwego człowieka. Określa je trzema obrazami. Najpierw przedstawia je negatywnie, ukazując czego człowiek sprawiedliwy nie robi; potem pozytywnie mówi, co on w życiu robi, a w końcu posługuje się porównaniem sprawiedliwego człowieka do drzewa rosnącego nad strumieniami wód, symbolicznie ukazując jego żywotność i skutki jego sprawiedliwego życia.

Opisując obraz człowieka sprawiedliwego psalmista zaczyna od stwierdzenia faktu, że *nie chodzi on za radą bezbożnych* (w. 1). „Nie chodzi”, hebr. *lo halak* = nie idzie, nie słucha rad i wskazówek bezbożników. Określenie: bezbożny, nie oznacza tu człowieka, który nie wierzy w Boga, ale takiego, który tak żyje, jakby Boga nie było⁷. Sprawiedliwy człowiek z konieczności musi przebywać i żyć wśród takich ludzi, ale trzyma się ich z daleka, a tym więcej nie ulega ich wpływom, ani nie naśladuje przykładu ich życia. Jest człowiekiem o mocnych zasadach życia i kieruje się tylko prawem Bożym i zobowiązaniami wynikającymi z przymierza zawartego z Bogiem.

Konsekwentnie ten człowiek, czytamy w w. 1 *nie staje na drodze grzeszników*. TM ma *lo'amad*, wyrażenie to występuje w St. Testamencie 435 razy, głównie w księgach napisanych później (Est, Dan, Ez) i oznacza zatrzymywać się przy kimś, przypatrywać się komuś, ulegać cudzym wpływom.

Sprawiedliwy człowiek nie tylko nie chodzi za radami grzeszników, ale nawet nie zatrzymuje się na tej drodze, którą oni chodzą, aby przypadkiem nie ulec ich wpływom. Wierny swoim zasadom konsekwentnie odcina się od grzeszników. Tę myśl wyraża trzecie słowo: *lo jasab* = *nie siada w gronie szyderców* (w. 1), unika wszelkich z nimi kontaktów, by nawet mimowolnie nie ulec ich wpływom. Użyte tu trzy słowa: „nie chodzić”, „nie stać”, „nie siedzieć” są rozwinięciem myśli, które mają określić jasno i wyraźnie postawę życiową sprawiedliwego człowieka. Wyrażenia te ukazują stopniowanie w wypowiedaniu myśli i poglądów psalmisty na styl życia człowieka sprawiedliwego. Ten człowiek całkowicie „odcina się” od stylu życia bezbożnych i grzeszników. W tej wypowiedzi psalmista ma na myśli zarówno Izraelitów, którzy łamią Boże przykazania, jak też i pogan, którzy żyją i mieszkają razem z Izraelitami⁸.

⁶ Por. J. K r u s z y ń s k i, *Księga Psalmów*, Lublin 1936, 428; Por. także E. H. S p u r g e o n, *Eine Auslegung der Psalmen*, t. I., Wuppertal und Kassel 1966, s. 6.

⁷ Por. G. R a v a s i, *Il libro dei Salmi*, Commento e attualizzazione, Bologna 1988, 74.

⁸ Por. St. Ł a c h, dz. cyt., s. 104.

Psalmista określa grzeszników terminem *hattaim*. Są to ludzie, którzy nie tyle na chwilę odstępili od Boga, ale stale i permanentnie łamią przykazania Boże. Tacy ludzie są dla sprawiedliwego bardzo niebezpieczni i dlatego człowiek sprawiedliwy musi ich unikać i nie utrzymywać z nimi żadnego kontaktu. Bezbożnych psalmista nazywa *leşim*, co oznacza szyderców, którzy zawsze kpią sobie z Boga, odrzucają Jego pouczenia i nie liczą się nigdy ze zdaniem innych ludzi⁹. Tego typu ludzie są dla sprawiedliwego bardzo niebezpieczni, dlatego sprawiedliwy człowiek zapatrzony w Boga nie utrzymuje z nimi żadnego kontaktu. Dla człowieka sprawiedliwego drogowskazem życia i programem postępowania jest i pozostanie zawsze Prawo Pańskie, tj. Tora.

W omawianym w. 1 psalmista mówi negatywnie, czego człowiek sprawiedliwy nie robi, a w w. 2 określa pozytywnie jego postępowanie. Ma *upodobanie w Prawie Jahwe i nad tym prawem rozmyśla dniem i nocą*.

Jak rozumieć wyrażenie *betorah Jahwe hefso* = *w Prawie Jahwe upodobanie jego*? Co oznacza Tora? Wyrażenie to występuje w St. Testamencie 220 razy¹⁰. Podstawowe jego znaczenie to Prawo, przykazanie. W odniesieniu do Boga rozumiemy je jako objawione Prawo Boże, czyli wola Boga przekazywana człowiekowi, która później została spisana, którą człowiek powinien mieć przed oczyma i według niej układać swoje życie tak, by ono tzn. jego życie było zgodne z tym Prawem. W Ps 119 występuje to słowo 25 razy i zawsze zawiera pochwałę dla tego Prawa. *Szczęśliwi, którzy postępują według Prawa Pańskiego i całym sercem go szukają* (w. 12). Psalmista modli się tu do Boga *Błogosławiony jesteś Panie, naucz mnie Twoich Praw* (w. 12). W takim ujęciu postępowanie sprawiedliwego, który mając wiele rzeczy dobrych do wyboru wybrał jednak upodobanie w Prawie i nad Prawem rozmyśla *we dnie i w nocy* (w. 2). Takie stałe rozmyślanie nad Prawem wpływa z umiłowania Prawa i stawiania Prawa na pierwszym miejscu w hierarchii wartości. Prawo tak umiłowane ułatwia człowiekowi normalne życie i utwierdza go w przekonaniu, że idzie przez życie właściwą i dobrą drogą¹¹. Człowieka żyjącego Prawem i zachowującego wszystkie jego przepisy psalmista porównuje do drzewa zasadzonego nad strumieniem wód *które w swoim czasie wyda owoc i liść jego nie opadnie* (w. 3). Jest to obraz wyjęty z krajobrazu palestyńskiego. Palestyna jest w lecie ok. 5 miesięcy bez deszczu. Wtedy usycha i zamiera wszelka roślinność. Rozwijają się tylko te drzewa i ta roślinność, która jest zasadzona nad brzegami

⁹ Por. Prz 15, 21; 21, 24; Ml 3, 13.

¹⁰ Por. E. J e n n i - C. W e s t e r m a n n, *ThHWAT*, t. II, s. 1032.

¹¹ Wielką wagę do życia zgodnie z Prawem przywiązywali członkowie sekty esenczyków żyjących w Qumran. Por. 1QS 6, 6. Podobnie wielką rolę i znaczenie Prawa w judaizmie podkreślali późniejsi rabini.

mi potoków, skąd czerpią dużo wilgoci i dzięki temu bujnie się rozwijają i w okresie owocowania przynoszą bogate plony. W tym określeniu Ps 1, 3 można dopatrzeć się aluzji do Rdz 2, 6–14, gdzie jest mowa o źródle wypływającym z ziemi *który zwilżał całą powierzchnię ziemi* (w. 6). Tam też znajduje się wzmianka o czterech rzekach *nawadniających ogród* (w. 10) i umilających człowiekowi spokojne i beztroskie rajskie życie.

Sprawiedliwy człowiek żyjący w takich warunkach, jak mówi psalmista, nie tylko zaowocuje, ale nawet *liść jego nie opadnie* (w. 3). To znaczy będzie stale żywotnym człowiekiem i dla innych będzie wzorem autentycznej pobożności i wierności Bożym przykazaniom. Za taki styl życia będzie mu zawsze Bóg błogosławił, w konsekwencji czego, *wszystko cokolwiek będzie czynił poszczęści się mu* (w. 3). Psalmista mówiąc o tym ma na myśli doczesne powodzenie i ziemski dobrobyt człowieka sprawiedliwego. Można spokojnie powiedzieć, że będzie to naprawdę *'ašre haiš = szczęśliwy człowiek*.

Przeciwieństwem człowieka sprawiedliwego są grzesznicy. Psalmista maluje ich obraz w drugiej części psalmu (ww. 4–5). Grzeszników określa terminem *resaim*. Słowo to oznacza ludzi występnych, tych którzy uciskają swoich rodaków zwykle ludzi nikomu nic nie winnych, a często w Biblii nazywanych biednymi (*ani, anawim*). Owi grzesznicy przez takie postępowanie, a zwłaszcza przez swoje czyny zasługują na karę śmierci¹².

Słowo to bardzo często występujące w Psalterzu jest używane jako przeciwstawienie ludziom sprawiedliwym i bogobojnym. Psalmista twierdzi, że ci ludzie występni będą *jak plewa, którą rozwiewa wiatr* (w. 4). J. Kruszyński tłumaczy to miejsce, że „bezbożni będą jak pył, którym wiatr pomiata”, zaznaczając w swoim komentarzu, że jest to obraz nicości i znikomości¹³.

Psalmista w w. 4 mówiąc, że grzesznicy będą jak plewa nawiązuje tu do zwyczajów rolniczych, jakie były praktykowane w Palestynie. Zwykle rolnicy po wymłóceniu zboża brali na łopaty wymłócone ziarno razem z plewami, podrzucali je pod wiatr i wtedy ziarno cięższe opadało w dół, a plewy lżejsze wiatr rozwiewał i opadały daleko na ziemię i tam ulegały zniszczeniu. Ten obraz doskonale wyraża myśl, że grzesznicy nie znaczą nic i nadają się tylko jak plewy na wyrzucenie. Chociaż czasami osiągają podstępem swoje cele to jednak jak mówi autor psalmu w ostatecznym rozrachunku *nie ostoją się na sądzie*. O jaki sąd tu chodzi?

Biblia Jerozolimska sugeruje sąd eschatologiczny, według Septuaginty „może tu być mowa o jakimkolwiek sądzie w tym życiu”¹⁴.

¹² Por. E. J e n n i - C. W e s t e r m a n n, dz. cyt., t. II, 814.

¹³ Por. J. K r u s z y Ń s k i, *Księga Psalmów*, Lublin 1936, 34.

¹⁴ Por. *Księga Psalmów z komentarzami i marginaliami z Biblii Jerozolimskiej*, Lublin 1991, 11.

Niektórzy egzegeci stoją na stanowisku, że grzesznicy nie będą w ogóle dopuszczeni na sąd i będą potępieni „na końcowym sądzie, który zainauguruje dzień Pana”¹⁵.

Z kontekstu psalmu wynika, że może tu w grę wchodzi doczesny sąd ludzki, który grzesznikom już za życia wymierza zasłużoną karę. Tak czy inaczej grzesznicy nie będą się długo cieszyć powodzeniem na ziemi i wkrótce znikną z życia. Ściślej mówiąc *nie ostoją się w zgromadzeniu sprawiedliwych* (w. 5). Prawdopodobnie chodzi tu o zgromadzenie kultowe, z którego grzesznicy zostaną wyrzuceni, albo jak mówi P. Auvray¹⁶ w ogóle wyrzuceni ze wspólnoty wiernych. Za ich grzeszne postępowanie i dawanie złego przykładu zostaną surowo ukarani. Psalmista mówiąc o grzesznikach, tj. *resaim* i przeciwstawiając ich sprawiedliwym – *saddiqim* wyraża tu dezaprobatę wszelkiego rodzaju grzeszników, o których była mowa wyżej, bezbożników, szyderców, i wszelkiego rodzaju przestępców łamiących Prawo Boże. Ta kategoria ludzi jak mówi G. von Rad¹⁷ nie liczy się ani z Torą, ani z objawioną wolą Bożą.

Psalmista kończy swoje refleksje mądrościowe stwierdzeniem faktu w w. 6, że Bóg jako wszytkowiedzący i wszechmocny zna drogę grzeszników i sprawiedliwych i czuwa nad jednymi i drugimi oraz sprawia to, że droga sprawiedliwych będzie istniała, gdy tymczasem droga grzeszników wcześniej czy później musi zaginać. Sprawiedliwi ludzie będą kiedyś świadkami sądu Bożego nad grzesznikami.

Wielu egzegetów¹⁸ snując swoje refleksje nad Ps 1 i jego mądrościową nauką dopatrują się związku tego psalmu i jego treści z kazaniem Chrystusa na górze, szczególnie z tym, co powiedział na temat ośmiu błogosławieństw (Mt 5, 3–2). Występujące tu w ośmiu błogosławieństwach słowo *makarioi* jest dobrym komentarzem do *’aşre haiş* = szczęśliwy człowiek z Ps 1. Błogosławieństwa szczegółowo określają szczęśliwych ludzi, o których tylko ogólnikowo mówi Ps 1. A więc będą to ubodzy duchem, ci którzy się smucą, łagodni, pragnący sprawiedliwości, miłosierni, czystego serca, prześladowani, pragnący pokoju i dla nich wszystkich jest przygotowane królestwo niebieskie.

Jeśli przyjmiemy ten komentarz Ps 1 rozważany w kontekście ośmiu błogosławieństw, sięgamy do najgłębszej treści pierwszego słowa omawianego psalmu i możemy powiedzieć, że człowiek spra-

¹⁵ Por. St. Ł a c h, dz. cyt., s. 105.

¹⁶ Por. P. A u v r a y, *Le Psaume 1. Notes de grammaire et d'exegese*, RB 53(1946) 365nn. Por. także J. A. S o g g i n, *Zum ersten Psalm*, „Theol. Zeitschrift” 23(1967), 81–96.

¹⁷ Por. G. v o n R a d, *Teologia Starego Testamentu*, Warszawa 1986, 162.164.

¹⁸ Por. G. R a v a s i, dz. cyt., s. 85.

wiedliwy zachowujący Prawo Boże, rozmyślający nad Torą *dniem i nocą*, wybrał w swoim życiu najpewniejszą drogę i może być zawsze pewny swojego zbawienia. Radość jego jest bardzo wielka¹⁹.

Kraków

Ks. STANISŁAW GRZYBEK

Ks. Tadeusz Brzegowy

„A SPRAWIEDLIWY ŻYĆ BĘDZIE DZIĘKI SWEJ WIERZE” RELIGIJNE PRZEŚLANIE PROROKA HABAKUKA

I. HABAKUK NA TLE EPOKI

Imię Proroka występuje w jego księdze dwukrotnie: raz w tytule całej księgi: „Wyroczenia, którą widział Habakuk prorok” (1, 1) i po raz drugi w tytule Psalmu, rozdz. 3, 1: „Modlitwa Habakuka proroka na wzór lamentacji”. Deuterokanoniczne opowiadanie o Smoku w Księdze Daniela mówi o pewnym proroku Habakuku z Judei, któremu Bóg zlecił misję zanieśienia posiłku Danielowi, wrzuconemu do jaskini lwów (Dn 14, 32–38). Otóż opowiadanie to w wersji Siedemdziesięciu ma następujący tytuł: „Z proroctwa Habakuka, syna Jezusa, z pokolenia Lewiego” (Dn 14, 1). Jeśli ta późna tradycja jest poprawna, to mielibyśmy w Habakuku trzeciego (obok Jeremiasza i Ezechiela) kanonicznego proroka z pokolenia lewickiego. Poza wskazanymi miejscami imię „Habakuk” nigdzie w Biblii nie występuje.

Hebrajska wersja imienia Habbakuk może pochodzić od rdzenia *hābaq*, to znaczy „trzymać w ramionach, obejmować”. Na tej drodze objaśniają imię teksty haggadyczne, widząc w Habakuku owego syna Szunemitki, którego przyrzekł jej prorok Elizeusz słowami: „O tej porze za rok będziesz pieściła syna” (2 Krl 4, 16). Imię więc znaczyłoby tyle co „wypieszczony”¹. Wychodząc od greckiej formy imienia

¹⁹ Por. J. H. Kraus, *Freude am Gottes Gesetz. Ein Beitrag zur Auslegung der Psalmen 1*, 19b, 1, 19. [w:] *Ev Theol. Lov.* 10(1950–51) 33–351.

¹ E. Cothenet, *Habacuc*, DBSup VIII 792, z powołaniem się na M. E. Jerneńskiego, *Encyclopaedia Judaica* VII 56.